

LBRIS

We know
books

PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ ÎN 1926

GRAZIA DELEDDA

MAMA

Traducere din limba italiană,
Cuvinte introductive și Biografie de
ȘTEFAN DAMIAN

Cluj-Napoca

2025

CUPRINS

Cine a fost Grazia Deledda?

Biografie (Ș.D.) | 5

Jocul cu măști

în opera Graziei Deledda.

Cuvinte introductive (Ș.D.) | 9

MAMA (roman) | 15

Biografia traducătorului | 191

Jocul cu măști în opera Graziei Deledda

– Cuvinte introductive –

ÎN 2026 SE ÎMPLINESC 90 de ani de la trecerea în eternitate a celei care a fost Grazia Deledda. Am evitat să adaug determinativul „scriitoarea”, pentru că, în urmă cu nouă decenii, doar ființa pământească a Graziei a ajuns în țărâna din cimiti-
rul roman Verano ca, apoi, în 1959, să fie reșezată în *Biserica singurătății* (titlul unui celebru roman al autoarei sarde, publicat de Editura Școala Ardeleană în cursul anului 2024) din localitatea ei de obârșie, orașul Nuoro din Sardinia. Destinul autoarei, ca și al operei sale a fost singular. Aceasta nu a frecventat decât patru clase primare, împiedicată fiind de tatăl său să-și continue studiile, dar, determinată de dorința de a cunoaște, s-a pregătit acasă, în particular.

Opera sa a avut însă o evoluție interesantă, spre deosebire de viața ei, pe care unii exegeți o văd lipsită de spectaculozitate, fiindcă autoarea nu a fost una dintre protagonistele saloanelor literare atunci la modă. Dar, sub alte aspecte, personalitatea ei a devenit interesantă pentru cei care au știut să o interpreteze și dincolo de aparențe. Când afirm acest lucru, nu mă refer la aventurile mondene specifice femeilor-autor din primele decenii ale secolului douăzeci (printre care le amintim pe Carolina Invernizio, Matilde Serao sau pe Sibilla Aleramo) și la aventurile ei galante, care au suscitat interesul unui anumit public și i-au citit romanele interesate de viața și aventurile VIP-urilor atunci la modă!), ci la faptul că Grazia și-a urmărit cu o mare tenacitate împlinirea unui vis: să evadeze prin literatură din spațiul strâmt și marginalizant al Sardiniei (pe care o ura și o iubea cu nedisimulată intensitate) și să se afirme prin scris, afirmând, contribuind, astfel, la promovarea identității Insulei marginalizate după realizarea unității naționale italiene. Este, în alt registru, un fel de iubire-ură a ocnașului față de temnicerul său, fără de care nu ar putea subzista! Într-adevăr, fără mânușa provocatoare aruncată de Grazia lumii provinciale care o gătuia, multe dintre numeroasele ei romane nu ar fi putut fi scrise,

fiecare dintre ele cuprinzând în doze substanțiale realități și sentimente definitorii ale vieții cotidiene sau ale unui trecut mitizat de povestiri și legende.

Grazia Deledda a fost un caz uman și literar, deopotrivă. A fost urâtă de concurența masculină (Luigi Pirandello) și feminină (Sibilla Aleramo), ca să numim numai doi dintre contemporanii ei, și apreciată de alți confrăți, precum Federigo Tozzi sau Dino Campana. A simțit, asemenea multor personaje ale vastei sale opere, că individul, de pe oricare treaptă socială, trebuie să lupte cu destinul, să-l învingă, până când, în ceasul ultim, este nevoit să se predea, dar și atunci să o facă cu deplină demnitate. Acest orgoliu al demnității, mândria de a nu lăsa să transpară neliniștea, suferința, în ultimă instanță, drama trăită (motiv de zâmbete acre, de bârfă în lumea provincială – dar unde nu este lumea provincială?!) fac din personajele sale embleme ale frământării, ale suferinței ascunse, dar și ale curajului și supraviețuirii în condiții extreme. Singurătatea, dăruirea, frământarea sufletească, teama de celălalt, reticența, masca individualizează multe dintre personaje, fie că acestea au un nume (precum Agnese din paginile care urmează, ori Paulo), fie că reprezintă o categorie, cum este cazul mamei din prezentul roman omonim. Drama interioară

a celor două femei (ca, de altminteri, și a numeroase dintre personajele masculine din operele sale) provine dintr-un evident contrast social: cea dintâi trăiește o pasiune (scandaloasă în lumea catolică) pentru un preot, iar cealaltă, o dramă interioară profundă pentru posibila năruire a realizărilor sale obținute printr-o viață de renunțări. Între acestea se înscrie drama spirituală a lui Paulo, căruia condiția de preot îi impune sacrificarea iubirii pământești. Dar mândria, asemenea celei a eroinelor din tragediile antice, nu le permite să se releve comunității, iar dramele interioare rămân enigmatice pentru cei din jur. În absența comunicării, aparența trebuie salvată chiar prin sacrificiul vieții. O dovedește în acest roman „*mama*” tânărului preot care și-a pierdut vocația, deși, aparent, are o aureolă de sfânt. Posibila trădare a responsabilității față de obștea credincioșilor și, pe un alt plan, a Agnesei, tot față de aceștia, dar în numele ancestralei calități de apartenență la stirpea feudală de stăpână a locului se consumă sub jocul unor măști, îndărătul cărora drama, odată declanșată, trebuie strunită încât totul să pară altfel de cum este! Realizarea socială a fiului, păstrarea poziției sociale, a aparenței, prezentă și în acest roman (și în altele, precum *Cenușă* sau *Elias Portolu*) sunt idei-argument care caracterizează

psihologia eroilor deleddieni. Diferența dintre icoana ideală a virtuții și realitatea din spatele ei, dubla trădare a lui Paulo: a iubirii carnale pentru Agnese și a iubirii ideale pentru Mântuitor demolează încrederea mamei în superioritatea fiului și o asociază cu rușinea și decăderea de pe o treaptă socială privilegiată.

Aparținând naturalismului, Deledda reconstituie cu o bună doză de veridicitate societatea sardă a primelor decenii ale secolului douăzeci. Este o societate marcată de setea de îmbogățire, de dorința de epatare, în care aparența, ca mască și dedublare, se conturează cu tot mai multă pregnanță. Jocul cu măști spirituale este numai una dintre fațetele acestui joc social complex, chiar dacă se desfășoară pe un spațiu „*infinitamente piccolo*”, cel al unei localități imaginate ca un fel de „*Rio Bo*”, dar care are și el o mică stea numai al lui, chiar dacă aceasta are conotații negative. Ca și în alte opere, nici aici adevărul nu poate fi relevat. Ar provoca scandal și ar rupe echilibrul instaurat conform unor cutume ancestrale.

De-a lungul anilor, opera Graziei Deledda a cunoscut momente de sușuri și coborâșuri spectaculoase, a fost criticată și lăudată cu pasiune, de pe poziții diferite. După cum a fost criticată

și bârfită însăși autoarea, pentru că, împreună cu soțul ei, Palmiro Madesani, a reușit să creeze o adevărată arhitectură a industriei scrisului și să pună în practică o eficientă campanie de propagandă a produsului intelectual.

Însă este cert că, de câțiva ani, operele Grazie Deledda au revenit în atenția cititorului, dar și a unei critici literare atente, cu instrumente capabile să pătrundă în mecanismele intime ale reacțiilor personajelor identificate, adesea, cu temerarii locuitori, dintotdeauna, ai Sardiniei.

Premiul Nobel, în 1926, a încoronat nu numai opera, ci și umanitatea, felul simplu de comportament și stilul de viață al unei autoare care, la fiecare lectură, dovedește adâncimi neașteptate, care nu și-au pierdut strălucirea odată cu trecerea timpului.

Ștefan Damian

MAMA

AȘADAR, PAULO SE PREGĂTEA să iasă și în noaptea aceea.

În camera de alături, mama îl auzea cum se mișca hoșește, așteptând, poate, să plece, după ce ea avea să stingă lumina și să se ducă la culcare.

Și ea o stinse, dar nu se culcă. Stând lângă usciorul ușii, își frângea mâinile de slujnică, încă umede după ce clătise vasele, apăsând degetele mari unul peste altul, să aibă putere; dar neliniștea îi creștea de la o clipă la alta, îi înfrângea încăpățânarea cu care spera ca băiatul ei să se liniștească și, la fel ca odinioară, să se apuce de citit, sau să meargă la culcare. Într-adevăr, zgomotele încetară pentru câteva minute; de afară se auzea numai cel al vântului, însoțit de foșnetul copacilor de pe colina din spatele parohiei. Un vânt nu prea tare, dar neîncetat

și monoton părea că înfășura casa cu o bandă stridentă, tot mai strânsă, și că încerca să o smulgă din fundație, să o dărâme.

Mama închisese deja ușa dinspre drum cu două bare puse cruciș, să împiedice diavolul să intre în casă în căutare de suflete. Nu prea credea în asemenea bazaconii, dar se gândea cu amărăciune și cu un fel de bătaie de joc față de ea însăși că spiritul răului era deja în căsuța parohială; că bea din cana lui Paulo, fiul ei, și că se învârtea în jurul oglinzii lui ce atârna lângă fereastră.

Dar, uite, Paulo se mișca iarăși; poate că acum era chiar în fața oglinzii, chiar dacă acest lucru nu le era permis preoților. Dar, ce nu-și permitea Paulo de-o bucată de vreme?

Mama își aducea aminte că l-a surprins adeseori oglindindu-se îndelung, ca o femeie, curățindu-și și lustruindu-și unghiile, periindu-și părul pe care și-l trăgea în sus după ce îl lăsase să crească, de parcă ar fi încercat să-și ascundă semnul sfânt al tonsurii.

Și, apoi, folosea parfumuri, își curăța dinții cu prafuri plăcut mirositoare și își trecea pieptenul chiar și peste sprâncene...

Acum i se părea că îl vede, ca și cum peretele despărțitor s-ar fi prăbușit: negru, pe fundalul camerei albe, înalt, chiar prea înalt, dezlânat, se ducea

și se întorcea cu mersul lui distrat de băiat, împiedicându-se și alunecând adesea, dar ținându-se mereu în echilibru. Avea capul un pic cam mare pe gâtul subțire și chipul palid apăsător de fruntea proeminentă ce părea că obligă sprâncenele să se încrunte din cauza efortului de a o susține, și ochii lungi să stea întredeschiși, în timp ce maxilarele puternice, gura mare, cărnosă și bărbia dură păreau, la rândul lor, că se revoltă cu dispreț în fața acestei apăsări, dar fără să se poată elibera.

Dar, uite, el se oprea înaintea oglinzii și chipul i se ilumina, fiindcă pleoapele se ridicau, iar pupilele străluceau ca diamantul în transparența ochilor castanii.

În inima ei de mamă se bucura să-l vadă așa frumos și puternic, dar pasul lui furișat o făcu să revină la durerea ei.

El ieșea, nu mai era nici o îndoială, ieșea. Deschise ușa camerei. Se opri. Poate că și el își ațintea urechea la zgomotele din jur. Dar numai vântul continua să se lovească de casă.

Mama încercă să se ridice, să strige: *Fiule, Paulo, omul lui Dumnezeu, oprește-te!*

Dar o oprea o putere mai mare decât voința ei. Îi tremurau genunchii de parcă ar fi încercat să se împotrivescă acelei puteri diavolești, iar picioarele

nu voiau să se clintească din loc ca și cum două mâini puternice le-ar fi ținut lipite de pardoseală.

Așa că Paulo putu să coboare în tăcere scara mică, să deschidă ușa și să plece. Vântul păru să-l ducă cu el într-o clipă.

Ea reuși să se ridice numai atunci, să aprindă cu greutate lampa, fiindcă chibriturile lăsau urme lungi de lumină violet pe peretele de care le freca, dar nu se aprindeau. Într-un târziu, lampa mică, de alamă, răspândi o urmă de lumină în cămăruța goală și sărăcăcioasă ca aceea a unei servitoare, iar ea deschise ușa și își întinse gâtul, ascultând. Tremura; totuși se mișca țeapănă, dură, ca de lemn, cu capul mare pe trupul scund și puternic, acoperit de o haină neagră, decolorată, ce părea tăiat cu lovituri de secure dintr-un trunchi de stejar.

De la înălțimea ușii vedea scărița de ardezie, abruptă, printre pereții albi și, în fundal, ușa pe care vântul o mișca din țâțâni. Îl văzu pe Paulo ridicând ivărul, sprijinindu-l de zid și fu cuprinsă de un val de mânie.

Nu, ea voia să-l învingă pe Necuratul! Puse lampa la capătul scăriței, coborî și ieși.

Vântul o izbi cu violență, umflându-i marama și hainele: părea că voia să o oblige să se întoarcă din

drum. Își legă strâns marama sub bărbie și merse cu capul aplecat ca și cum ar fi vrut să împungă obstacolul, frecându-se de peretele casei parohiale, de zidul grădinii și de fațada bisericii. Odată ajunsă la colțul acesteia, se opri. Paulo o cotise de acolo și o apucă, aproape zburând, ca o mare pasăre neagră, cu marginile paltonului fâlfâind, înspre câmpul care se întindea înaintea unei case vechi, aproape rezemată de colina ce închidea zarea mai sus de sat.

Lucoarea lunii, când albastră, când gălbuie, estompată de alergătura unor nori mari, lumina câmpul acoperit de iarbă, micul ocol pietruit din fața bisericii și a casei parohiale și două rânduri de căsuțe șerpuind pe cele două părți ale unei străduțe în urcuș, ce se pierdea printre măcănișurile văii. În mijlocul lor apărea, ca un fel de alt drum cenușiu și întortocheat, râul, care, la rândul lui, se amesteca între tăieturile și adânciturile peisajului fantastic, pe care norii împinși de vânt le alcătuiău și le risipeau, din când în când, în zare, înspre capătul văii.

În sat nu se mai vedea nici o lumină, nici un fuior de fum. Casele sărmene, cățărare pe povârnișul înierbat dormeau ca două rânduri de oi, la umbra bisericuței cu clopotnița îngustă,

adăpostită sub povârnișul ce părea un cioban sprijinit în bâta.

Înșirați în fața parapetului din piațeta din fața bisericii, arinii se zbăteau furioși în vânt, negri, răvășiți, ca niște monștri. Foșnetului lor îi răspundea plângerea plopilor și a trestiilor din vale. Neliniștea agitată a mamei care își urmărea copilul se amesteca cu toată durerea aceea nocturnă, cu găfâitul vântului și cu acoperirea lunii de nori. Până atunci ea își mai făcuse iluzii că îl va vedea coborând în sat să viziteze vreun bolnav; dar, uite, alerga de parcă ar fi fost dus de Necuratul către casa cea veche de sub povârniș.

Iar în casa aceea nu trăia nimeni altcineva decât o femeie sănătoasă, tânără, singură...

Și, uite, în loc să se îndrepte spre poartă ca un musafir obișnuit, el se ducea către porțița de la grădină, care se deschidea și se închidea în urma lui ca o gură neagră ce îl înghițea.

Atunci se grăbi și ea spre câmp, aproape călcând pe urma lăsată de el în iarbă, până la porțița pe care își punea mâinile pricepute, împingând-o cu putere.

Dar porțița nu ceda; dimpotrivă, avea un fel de putere de a se împotrivi și femeia vru să o lovească, să strige. Privi în sus și pipăi zidul de parcă i-ar fi

încercat rezistența. În sfârșit, disperată, și-a atințit urechea, dar se auzea numai foșnetul copacilor din grădină; prieteni și complici ai stăpânei, aceștia păreau că ar fi vrut să acopere orice alt zgomot din jur.

Dar mama voia să iasă învingătoare, voia să audă, să știe. Sau, mai bine zis, încă mai voia să se înșele, fiindcă, în adâncul sufletului, știa deja adevărul.

Fără să încerce să se ascundă și mai mult, merse de-a lungul zidului de la grădină, a fațadei casei și mai departe, până la poartă, pipăind pietrele ca și cum ar fi căutat una care cedează, să îi lase o gaură prin care să intre.

Totul era solid, compact, închis: poarta cea mare, ușa, ferestrele prevăzute cu grilaj păreau deschizăturile unei fortărețe.

Tocmai atunci, luminoasă într-un lac albastru, luna ilumina fațada rozalie pe care cădea umbra acoperișului ieșit în afară, acoperit de ierburi. Geamurile ferestrelor fără obloane, dar cu perdelele dinlăuntru lăsate străluceau ca niște oglinzi verzi reflectând norii, fășiile de albastru și copacii în mișcare de pe povârniș.

Ea se întoarse atingând cu capul inelele de fier înfipite în zid, de care se legau caii; se opri iar înaintea porții. Dar, deodată, înaintea acelei porți